

συνειδητά την εξέλιξη του θείου δράματος. Οι γυναίκες τραγουδούσαν το μοιριολόι ή το καταλόι ή τον πόνο της Παναγιάς, είτε στα σπίτια, κάνοντας δουλειές, είτε στην εκκλησία, σε ώρες εκτός ακολουθιών. Το ίδιο βέβαια γινόταν σε όλη τη διάρκεια της Σαρακοστής.

Τώρα 'ν' αγιά Σαρακοστή, τώρα 'ν' αγίες ήμερες, / που λουτουργούνε τ' εκκλησιές και ψέλνουν οι παπάδες / και λένε τ' άγιος ο Θεός και τ' άγιο το Βγαγγέλιο. / Όπου το 'κούσει, σώζεται κι όπου το πει, αγιάζει / κι όπου το καλαφιγκριστεί, παράδεισο θα λάβει, / παράδεισο και λίβανο από τον Άη Τάφο. / Σήμερα μαύρος ουρανός, σήμερα μαύρη μέρα, / σήμερα βάνανε βουλή οι άνομοι Οβραίοι, / οι άνομοι και τα σκυλιά, οι τρισκαταραμένοι. / Κάτου στα Γεροσέλυμα και στου Χριστού τον τόπο, / κάθει' η κερρά-Δέσποινα μόνα και μοναχή τζης...

Πρόκειται για ένα έξοχης ποιητικής τέχνης πολύστιχο δημοτικό τραγούδι με θρηνητικό ύφος, λυπητερή μελωδία και έντονη δραματικότητα, που είναι γνωστό σε εκατοντάδες παραλλαγές από όλο τον ελληνικό κόσμο, από την Τραπεζούντα και την Καππαδοκία μέχρι τη Ζάκυνθο και τη Καλαβρία κι από το Αργυρόκαστρο ή τη Φιλιππούπολη ίσαμε την Κάσο και την Κύπρο. Το θρήνο αυτό τον τραγουδούσαν τη νύχτα της Μ. Παρασκευής.

Σήμερα της Παναγιάς το μοιριολόι έχει πια ξεχαστεί εντελώς, ενώ σε άλλες προσφυγικές περιοχές ψάλλεται ακόμη (π.χ. Ν. Μελί, Ν. Πέραμος, Ν. Παλάτια).

Το πρωί της Μεγ. Πέφτης ματαλαβάνανε τα παιδιά και κορυφώνονταν οι δουλειές στα σπίτια. Οι νοικοκυορές έπιαναν οπωσδήποτε προζύμι για τα λαμπρόψωμα κι έφτιαχναν τσουρέκια και κολλίκια με πολλά χάρτζα (κουλούρια με ζυμαρένια στολίδια κι αβγό). Χαρακτηριστικές είναι οι κορούνες των Βουρλών κι οι κουτού-

νες των Αλατσάτων, ανθρωπόμορφα κουλούρια μ' ένα αβγό στο κεφάλι. Την ίδια μέρα βάφονταν και τα κόκκινα αβγά. Το αβγό κρύβει μέσα του ζωή και συμβολίζει το θάνατο και την ανάσταση, γι' αυτό συνδέεται δικαιωματικά με το Πάσχα. Τα αβγά βάφονταν με αγοραστή μπογιά, αλλά κυρίως με φυτικές ύλες, π.χ. κρομμυδόφυλλα, αμυγδαλόφυλλα, αλιζάρι (ερυθρόδανο), αλισάχνη (χένα). Δεν είχαν πάντα κατακόκκινο χρώμα, αλλά και καφετί ή κιτρινωπό. Τέτοια κίτρινα αβγά στα Αλάτσατα και στο Μελί τα έτρωγαν την Πρωτομαγιά, για να 'ναι χρουσωμένος ο Μας. Στη Δυτ. Ερυθραία έβαφαν και περντικάβγουλα, για να τρατέρνουνε τα παιδιά.

Οι άντρωι της Μεγάλης Πέφτης στοίκαφενέδες ποταυρώνανε το φάντη, δηλαδή κάρφωναν στο ντουβάρι ένα

τραπουλόχαρτο ή το κρεμούσανε από τη λάμπα, θέλοντας έτσι να στιγματίσουν το παράνομο κέρδος (τα 30 αργύρια του Ιγίουδα).

Η Μ. Παρασκευή, η πιο κατανυκτική και σεβαστή μέρα του χρόνου, απαιτούσε αποχή από τις δουλειές. Δεν πφροκαλούσανε, δεν πτοαταλίζανε, δεν πράβανε, δε ριμπατεύανε, δεν πκεντούσανε ούτε πκαρφώνανε, συνδυάζοντας πολλές απ' αυτές τις δουλειές με το κάρφωμα του Ιησού στο σταυρό. Η ατμόσφαιρα της μέρας αυτής είναι θλιβερή και μεγαλόπρεπα θρησκευτική. Αφ' την πρωινιά τα κορίτσα ημιαίζεσανε πουλουδάκια αφ' τσι μπαξέδες και τσι αρτάνες τω σπιτιώνε για το στολίσιμα του 'Πιτάφιου. Γαρούφαλα, αβιορότες (νάρκισσοι), πασκαλιές, τριαντάφυλλα και μπονμπόνες, λαλάδες (τουλίπες), μανιπιές (βιολέτες), παρθενόκρινοι, πάπιες και μάβδοι περνιούνταν σε αρέστες (αρμαθιές) με μαεστρία και στολίζαν το κουβούκλι του 'Πιτάφιου.

Η λιτανεία ήταν ιδιαίτερα συγκινητική. Συγκλονιστικά εγκώμια, ψαλμωδίες και θρήνοι για τον νεκρό Ιησού διαχέονταν σε όλους τους χριστιανικούς μαχαλάδες. Απαραίτητο φυσικά το προσκύνημα του Επιταφίου και το πέρασμα κάτω από το κουβούκλιο. Σημαντικό ήταν και το έθιμο της πλειοδοσίας για το σήκωμα του 'Πιτάφιου. Μπατούλιες (ομάδες) νέων ανδρών προσέφεραν μεγάλα ποσά στην εκκλησία, για να πάρουν το δικαίωμα της περιφοράς. Όποια μπατούλια έδινε τα περισσότερα, σήκωνε το 'Πιτάφιο, το σταυρό, τις εικόνες και τα μπαργιάκια (λάβαρα) της εκκλησίας. Το αντίπι αυτό είναι καθαρά μικρασιατικό, γνωστό σε πολλά μέρη της Ανατολής (Καππαδοκία, χωριά

του Μαιάνδρου, Βιθυνία, Αιολίδα κ.α.).

Το βράδυ της Μεγάλης Παρασκευής το 'Πιτάφιο ήβγαιν' αφ' την εκκλησία. Μπροστά ηππαίνανε τα μπαργιάκια, ο σταυρός με τ' αγκαθένιο στέφανο κι οι παναγιές (εικόνες) κι απέ τα φανάρια κι οι νιόρτσοι (μεγάλες λαμπάδες με πολλά κεριά). Του 'κλουθούσανε αξαπίσω οι παπάδες κι οι ψάρτηδοι, οι κοιτζαμπάσπδοι κι ο κόσμος, ο καθανείς με το ράγκο ντου (κοινωνική θέση).

Η περιφορά γινόταν στους κεντρικούς δρόμους ή γύρω από το ναό, για το φόβο των Τούρκων, και στη διάρκειά της ψάλλονταν τα εγκώμια. Στις γειτονιές σχηματίζονταν σειρές γονατιστών ανθρώπων κάθε ηλικίας, για να περάσει από πάνω τους το 'Πιτάφιο. Ήταν τάμα για κάθε καλό. Στην επιστροφή όλοι έπιαναν 'πιταφιοπούλουδα και κεριά, που τα θεωρούσαν αγιασμένα και τα χρησιμοποιούσαν για ξεμάτιασμα, εξορκισμούς, αρρώστιες και κατά της βασκανιάς. Στο ναό απόμεναν μόνο οι ταμένοι και ηλικιωμένες γυναίκες που ξενυχτούσαν λέγοντας ψαλμωδίες, προσευχές και το μοιριολόι της Παναγιάς.

Κύρια φαγητά της Μ. Παρασκευής ήταν οι νερόβραστες φακές, που συμβόλιζαν της Παναγιάς τα δάκρυα, τα μαρούλια και οι κουκόμυτες (βλαστοί φρέσκων κουκιών), όλα ανήλαδα και βουτηγμένα σε μπόλινο γλυκάδι (ξίδι), που να 'ναι δυνατό, δραπετσι, εις ανάμνησιν του όζου και της πίκρας που δοκίμασε ο Εσταυρωμένος. Επίσης όλοι οι Ερυθραιώτες κι οι Σμυρνιοί έπιαναν αυτή τη θλιβερή μέρα το θιάσο ή διάσο, ένα ποτό καμωμένο από ρύζι, μύγδαλα και πο-

